

על פרי הספרות היפה .

הוצאת תושיה , קרח מכאן ומכאן , ספור מאת
עזרא גולדין , ווארשא תרנ"ו .

את תוכן הספור נוכל למסור במלים מעטות :
העלוי הגשורי היושב בביהמ"ד בענתות , אשר כפשע
היה בינו ובין הרבנות , ראה באחד הימים את נעמי,
שארית הרב , עלמה מלמדת בשפות היצוניות ויודעת
גם מעט שפת עבר , אשר באה אל דודה לגור בביתו,
אחרי מות אבותיה , — ויאהבה , ויפקח את עיניו ,
וירא כי עירום הוא , ויחליט ללמוד שפת המדינה ,
ויתודע אל „מיכאל האפיקורס" מחזיק בית הרחים
מחויץ לעיר , ושם השתלם בידיעת השפה , עד אשר
מהרה לשונו לדבר בה צחות , ואז ערב את לבו לנשת
אל העלמה , אשר בזהו בלכה , ולגלות לפניו את
סודו , כי ... כי למד שפת המדינה בבית מיכאל
ראזוביץ . לזכר שם המשפחה הזאת זכרה נעמי את
מודעה בשכבר הימים את בורים רזוביץ הלומד בבימ"ד
הגבוה ותשער כי מיכאל הוא אביו , ותכסוף נפשה
לבקר בביתו . וסוד הגשורי יגלה בעיר , והפרושים
המתקנאים באשרו ובשמו הטוב יסיתו בו את בעה"ב
החשובים להדיחו משאתו בעת המיפו מעל הבמה ,

הכצע בנפש הגשורי, אשר עליהם יעמל המספר הנכבד לתאר את התקשרותם ולהשלים ביניהם—אינם ענין לכאן, והאות כי המספר בעצמו יחדל למפל ברגש תאות הבצע במחצית ספורו השניה, כמו לא זכר אותה וישכחה, בכל פעולות הגשורי בענתות לא נכיר את עקבות התאוה הזאת, זולתי בפעם אחת, ביום חתונה, בחפצו לנסוע לעיר מגורי נעמי להתפאר לפני ברב עשרו; אך הרגש הזה הלא הוא תוצאת האהבה העלובה, פסח קאפלאן.

ויכוחו ויפצעוהו עד אשר חש מפלג לו אל בית מיכאל, וגם נעמי באה שמה להסתר מחמת הפראים, אשר כוננו חציהם גם אליה, והנה נפגשה את בארים אשר בא במקרה אל בית אביו, ובוה כמעט תם המחזה. נעמי נשאת לבארים, והגשורי בא לעיר הקמנה קאלבושאק ויקח לו משם אשה, בתולה בעלת מום ובעלת אלפים ר"כ אשר היו עד מהרה כלא היו; ואז מצא לפניו בארים הוראת תלמוד ושפת רוסיא באחד הבתים, והגשורי היה ויהיה—מלמד!

הענין ישן נושן, וכבר טפלו בו רבים, אך למצייר ותיק אין הבדל בין ישן לחדש. המהזות היוצאים מתחת עט ה' גאלדין הם כהירים וכולטים, הנפשות מתארות עם כל פרמיהן ודקרוקיהן, גם אל "תורת הנפש" יפנה לבו וישכיל לציר לפעמים את הלך נפש גבוריו בבהירות נפלאה מאד, ושפתו היא עברית צחה ופשוטה, אשר רק לעת הצורך יכנסו בה מלים תלמודיות או מחורשות למען הובע בהן איוה רעיון שלם, למען התרחק מן הכללות, ולבלתי לכת סחור סחור לעקר רעיונו, כמו "בעינים מפיקים לאות" (33), מלמל הגשורי במבוכה (60), חמרת ממון מעסקת ראשם ולבם (76), וכאלה.

בנוגע לתכלית (טנדניץ) הספור, אם רק יש לדרוש תכלית מאת ספור המעשה, קשה מאד לכוון אל חפץ המספר. לא ידון רוחי בו על תתו אחרית נכרתה, אחרית מלמד, לעלוי מצוין תכלית הצמינות, בעוד שרוב עלויינו האמתים מגיעים לאיוו מפרה—כי אולי יש למספר לחוש גם למעוטא, אחרי אשר לא נפתרה עוד גם בעולם הגדול השאלה, אם צריך המתאר לענות רק בחיים המורגלים או רשאי הוא לקחת גם מן היוצאים והבלתי מצוים, אך מה זה בא ללמדנו? האם את הלקח הטוב, כי עוד לא הגיעה העת, כי ידבקו הקצות? כי החרדים והפרושים עוד לא יוכלו להבין את הגשורי, ועלמה אירופית כנעמי—לאהבהו? אך את לב נעמי כבר רכש לו אחר ולו גם לא היה הגשורי מה שהיה—זכה הקודם, זאת נראה בכל הליכות נעמי עם הגשורי בימים האחרונים: כבר תכבדהו, ורחם תרחמנהו—אך האהבה רחקה מכליותיה, כי נתונה היא לאיש אחר, ובנוגע לשנאת החרדים, היתה זאת תוצאה קנאת הפרושים, והאיש בעל שלש הבנות, אשר שמו בו את בעלי הבתים ההגונים, והאות, כי מי לנו רחוק מהשכלה כהמון העם ובעלי המלאכה? והם החזיקו ביד הגשורי, אשר בהוסיפו דעת לא גרע ממצות התורה מאומה, ויהי רד עם אל כאחד העם (93). ומה אפוא נסבת הקרח מכאן ומכאן? לולא נשקה בו אש קנאת הפרושים ובעל שלש הבנות, לולא אהבה נעמי את בארים, או לו הרחיב הגשורי עו בנפשו להראות את נעמי את גדלו ואת גאונו ולקרוע לפניו סגור לבו האוהב, כי עתה—מי יודע?—אולי היה הגשורי רב בעיר ואם בישראל, ונעמי—הרבנית! הן היתה כזאת בישראל, ומה גם עתה, אשר כל המתעתד להיות רב בישראל, מכין א"ע גם בלמודי שפת המדינה.

העלוי הגשורי והמלומדת הלכישית אמנם שתי גפשות נפרדות הן, גם בקורותיהן גם בהשקפותיהן על החיים, וקשה להן מאד להתאים יחדו; והמספר הנאמן השומר את חומו-ההגיון בצללו בנבכי תכנית הספור יכול למצוא את הסבות המונעות—בקרב הנפשות הפועלות בעצמן, מבלי בקש עזרת הפרושים מצד זה ובארים ראוויץ מצד אחר!

בהשקפתי הכללית הזאת, אדמה, עוד לא נפטרתי מהערות פרמיות אחדות: לישיבת ולאזין (נלווא) אשר בה ישב הגשורי שנתים לפני בואו ענתותה, יציב המספר ציון לא נאה בהציגו לראות את הממונה על החלוקה בצרות עינו וברעת לבו, לא חשכנו זאת לו לחטאה, לו שהה מעט לתאר בכבוד ראש ובאמרים אמת את תהלוכות הישיבה הזאת, אך הוא נגע בה כלאחר יד, וברבריו המעטים והרעים יוכל הקורא לקחת לו מושג לא נכון ע"ד הישיבה הנכבדה הזאת!—השמות הביבלים שנתן לרבי הערים וגם לאנשים הם ממעטים את הדמות וגורעים את הרושם החי מאת המפעלים. — את הגשורי לא יזכור אף פעם אחת בשמו הפרטי, והיתכן כי לא נדע את שם אביר הספור, הראש והראשון לכל המקרים והעלילות? ומה נקל היה להמספר להוסיף בעמוד הראשון, בתוך שאלות ר' אברהם ראש הישיבה, עוד שאלה אחת לשמו, ותשובת הגשורי, גם בנויי הפרושים: החריף, הבקי, המתמיד, הפשטן אינם בגוים על יסוד האמת, ונדמה, כי כבר עבר תור הדמיון למספרים.

שני ההפכים בנושא אחד, אהבת התורה ותאות